

## РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У РОЗВИТКУ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В АНГЛІЇ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД

*Стаття розкриває значну роль громадськості у розвитку технічної освіти в Англії та показує ефективний вплив громадської думки у вирішенні проблем початкової та середньої освіти наприкінці XIX ст.; на прикладах показано глибоку зацікавленість та дієвий ентузіазм прогресивної частини англійської еліти у формуванні освіченого суспільства.*

*Ключові слова: технічна освіта, роль громадської думки, громадських організацій, вплив добродійності та благодійності на розвиток початкової та середньої освіти.*

Громадськість демократичних країн завжди прагнула впливати на політику своїх урядів у вирішенні навчальних проблем, що становили суспільний інтерес. Освіта, її розвиток і спрямованість наприкінці XIX ст. були в центрі уваги громадськості. Проблеми історії освіти у країнах Західної Європи, зокрема Великої Британії, досліджували такі провідні вчені як Ю.Н. Афанасьєва, О.А. Бетяєва, Б.Л. Вульфсон, А.Н. Джуринський, а також молоді науковці А.А. Барбарига, Н.М. Бідюк, Л. Белова, Н.В. Фьодорова та ін. Історію розвитку технічної освіти в Англії кінця XIX - початку XX ст. висвітлювали у своїх працях такі відомі вчені минулого як Вільям Е. Уїккенден, Г. Ігльстон, в Німеччині - Л. Іоллі, в Росії - П.Г. Міжуєв, П.А. Мясоєдов, С.П. Тамбовцев та ін. У той же час вплив громадських організацій на розвиток технічної освіти у провідних західних країнах, зокрема Англії, на наш погляд, вітчизняними вченими вивчений недостатньо. Саме цій проблемі й присвячена наша розвідка.

З появою нових технічних засобів на виробництві, розвитком промисловості та встановленням ринкових відносин між державами світову спільноту починаючи з середини XIX ст. все більше турбувало питання про спрямування середньої освіти у бік освіти технічної. Англійське суспільство не стало винятком. Наявні успіхи німецької та взагалі континентальної фабричної промисловості, яка йшла вперед гігантськими кроками та почала складати вагому конкуренцію англійській промисловості, вочевидь переконала англійський уряд у необхідності реформування середньої освіти та вкладання коштів у народну освіту. Наприкінці XIX ст., а саме у 80-х роках, в англійському суспільстві суттєво назріло питання про узгодження курсу середніх навчальних закладів із загальними потребами того часу та з потребами окремих місцевостей Англії в освічених діячах, які б володіли вмінням працювати у найважливіших місцевих галузях промисловості. Виникла нагальна потреба на законодавчому рівні врегулювати зв'язок між середньою та технічною освітою, чітко окреслити завдання технічної освіти та її місце у навчальних планах. З боку уряду для вирішення цього питання у 1881 р. була створена Королівська комісія, яка повинна була виробити законодавче забезпечення поліпшення технічної освіти в Англії.

Характерною рисою англійського уряду завжди було культивування двох фундаментальних принципів суспільного та приватного життя: самодіяльність та самоуправління. Уряд ніколи не брав на себе роль опікування своїх громадян. Найкращою гарантією успіху будь-якої справи він уважав гарні наміри тих осіб, кого ця справа найбільше стосувалась. Уряд убачав своїм обов'язком лише допомагати громадськості чи закладам, якщо були очевидними докази їх бажання працювати дія досягнення якої-небудь суспільно вагомої мети, а не нав'язувати свої погляди надану проблему [5, с.2].

Такий підхід уряду, з одного боку, сприяв розвитку приватної та громадської ініціативи у суспільстві та вкорінюванню упевненості у досягненні мети, з іншого, формував громадську свідомість у плані морального зобов'язання та відповідальності перед суспільством та народом. Доброю англійською традицією були добродійність та благодійність приватних осіб, громадськості. Жодна країна світу, окрім, можливо, США, не мала такої чисельності та багатства добродійних спілок, жодна країна не мала настільки великої кількості високообдарованих особистостей, які все своє життя віддали на боротьбу з суспільними вадами та здобули собі своєю діяльністю вшанування, визнання та повагу у своїй країні та за її межами.

Добродійність стосувалась і сфери освіти. Ще в епоху Відродження у XVI ст. цілий ряд приватних осіб в Англії пожертвував значні суми на облаштування різних навчальних закладів. При монастирях були створені так звані «граматичні школи», які мали на меті надавати освіту нижчим верстам населення.

Кожна з таких шкіл мала свій устав та керувалася кураторськими хартіями. Пізніше, у XVII ст., виникла «Спілка для поширення духовно-моральної освіти в душі християнської церкви». Вже через двадцять років після заснування ця спілка нараховувала близько тисячі шкіл, побудованих на кошти приватних осіб, де надавали не лише освіту, а й їжу та одяг дітям з дуже бідних сімей. Для дорослих цією громадою були засновані вечірні класи. Такі школи мали назву «добродійних». Рух Просвітництва, що охопив усю Європу у другій половині XVIII ст., був дуже сильним і в Англії. Багато приватних осіб у цю епоху сприяли справі освіти та діяли у різних її сферах, так чи інакше допомагаючи засобами освіти зменшити бідність і неосвіченість в країні. Прикладами можуть служити «недільні школи», які були вперше засновані шотландцем Р, Райксом на сході Англії, а потім швидко розповсюдилися по усій країні. Цей рух згодом сприяв появі «Спілки недільних шкіл» (1798 р.), мета якої полягала у тому, щоб підняти народну освіту шляхом заснування шкіл на приватні кошти.

Приблизно у той же період, у 1768 р., Джозеф Ланкастер заснував школу в Лондоні для навчання дітей з бідних сімей. Вія заохочував та надихав багатьох приватних осіб вкладати кошти на заснування нових шкіл, які згодом склали «Британську спілку». Ця спілка підтримувалася досить чисельним загалом, який віддавав перевагу школам, де зберігався нейтралітет у релігії. Тому, духовенство англійської церкви протиставило школам Британської спілки свої школи, засновані на добровільні пожертвування прихильників пануючого в країні англійського віросповідання, яке користувалося у суспільстві підтримкою переважно багатих класів та духовенства з тим, щоб, окрім знань, виховувати дітей у відданості саме своєму віросповіданню. Ці школи називалися добровільними, та знаходилися під протекцією духовенства, тобто «Національної спілки для виховання бідних дітей у душі керуючої (англійської) церкви».

Благодійність приватних осіб, участь громадських діячів, різних спілок та товариств у культивуванні думки про необхідність дієвих та рішучих заходів щодо загальної народної освіти знайшли відображення з боку уряду у законі Форстера 1870 р. про обов'язкову загальну початкову освіту, який мав прогресивне значення для свого часу у плані доступності початкової освіти для всіх верст населення.

З розвитком демократії та появою ринкових відносин в Англії з'явився та утвердився новий клас – клас буржуазії, який почав відігравати значну роль у житті країни.

Представники цього класу міцно зайняли своє місце у суспільстві, промисловості та в уряді. Буржуазія мала великі кошти, користувалася певним авторитетом та могла впливати на вирішення багатьох питань на місцевому та державному рівні. Вона продукувала нові ідеї та втілювала деякі з них у життя або самотужки, або ж за допомогою уряду. За її ініціативи створювалися школи нового типу, так звані сучасні школи, відкривалися технічні школи та курси, денні та вечірні курси, школи при фабриках. Так, у 1873 р. була заснована природничо-наукова та технічна школа власниками залізничного заводу у м. Салфолді (біля м. Манчестера) Мазером та Платгом. Засновники прагнули, щоб учні могли вивчати наукові основи ремесла, яким вони займалися. Від учнів вимагалось обов'язкове відвідування занять, де вони вивчали науку про пару та дарові машини, прикладну ; механіку, обробку металів, математику, машинобудування, креслення. Здібним учням надавали премії та нагороджували похвальними листами [4, с.55].

Королівська комісія, що була створена у 1881 р. для ознайомлення з питаннями про технічну освіту, надала свій звіт у 1884 р., але англійський уряд зволікав з прийняттям законодавства. Тому, як це часто траплялося в Англії, ті особи, які були зацікавлені у найшвидшому вирішенні цього питання, склали спілку з метою вплинути на громадську думку країни та, таким чином, примусити уряд не зволікати з прийняттям закону про технічну освіту. Асоціація для поширення технічної (включно комерційної та сільськогосподарської) освіти офіційно була створена у 1887 р. Головними і організаторами спілки були Генріх Роско та Артур Акланд. До її складу входили поважні та відомі діячі Англії у сферах промисловості, науки та політики: Розберрі, А. Акланд, Дж. Брайс, Дж. Леббок, Дж. Морлі, Г. Роско, У. Магнус, Т. Гекслі та ін.

Ця спілка так декларувала свою мету: «Асоціація з поширення технічної (включаючи комерційну та сільськогосподарську) освіти має на увазі всебічно сприяти таким реформам у галузі шкільної "справи, які б змогли підвищити здібності у широкому розумінні цього слова усіх тих осіб, на праці яких і базується наша промисловість. Асоціація не має на меті втручання в практичне навчання ремеслам у "майстернях або в ту форму практичної технічної чи комерційної освіти, що набувається під час роботи і на заводі або службою у торгівельній палаті» [4, с.1-8]. Тобто, асоціація вбачала головним своїм (завданням викликати зацікавленість суспільства до справи розвитку технічної освіти шляхом обміну думок, громадського обговорення питань представниками різних місцевостей країни, організацією та скликанням з'їздів та зібрань для обговорення законодавчих проектів з технічної освіти, що мали бути

прийняті урядом. Вона організувала свої постійні філії у Лідзі, Ліверпулі, Манчестері та інших великих промислових центрах.

Діяльність асоціації може бути вражаючим прикладом того, наскільки дієво відносилось англійське (суспільство до будь якого починання, спрямованого на загальну користь, наскільки була вільною й розвинутою в Англії приватна ініціатива й тому плідною праця приватних осіб, які надихали своєю ідеєю та вміли привертати до питань освіти громадську увагу. Асоціація різними способами поширювала відомості про технічну освіту, друкувала дешеві та загальнодоступні видання, підтримувала тісний зв'язок з усіма особами та закладами, які виявляли зацікавленість або мали певний досвід у поширенні необхідних у цьому руслі знань. З листопаду 1891 р. асоціація почала навіть видавати свій власний журнал «Літопис технічної освіти», в якому досить ґрунтовно надавала інформацію про нові досягнення розвитку технічної та середньої освіти не лише в Англії, але й в інших країнах. Журнал займав одне з провідних місць серед педагогічних видань, як джерело важливої інформації того періоду. Він ознайомлював читачів з думками та досвідом тих, хто безпосередньо був пов'язаний з поширенням технічної освіти чи виявляв власну зацікавленість в її розвитку. Редакція журналу сповідувала плюралізм думок щодо розвитку освіти. В одному з редакційних номерів читаємо: «Асоціація не бере на себе відповідальність за усі деталі окремих думок, що є висловленими у її друкарських виданнях. Своїми виданнями асоціація має на увазі лише надавати англійському суспільству у доступній формі такий матеріал, який заслуговує на всебічне вивчення та обговорення» [4, с.23].

На з'їздах та зібраннях, на сторінках видань асоціації широко обговорювалося питання про новий ефективніший устрій та організацію середніх навчальних закладів. Потреба країни у технічній освіті повинна була насамперед відбитися на реформуванні саме середньої освіти, яку більшість уважала слабкою ланкою в системі тогочасної освіти, оскільки в середніх закладах домінували традиції минулих століть, що зовсім не відповідало новим викликам, пов'язаним з розвитком економіки та технічним прогресом. Ситуація ускладнювалася й тим, що граматичні або інші приватні школи, що становили систему середніх навчальних закладів, були засновані два-три століття тому, керувалися статутами тих часів та знаходилися поза контролем з боку уряду.

Це був саме той випадок, коли налаштована на традиційні цінності частина громадськості прагнула консервації старого устрою навчальних закладів і з подібною інерцією потрібно було рахуватися й боротися. Бачення асоціації щодо реформування середньої освіти полягало у зміні складу предметів, що в них викладались, у бік збільшення годин на природознавчі дисципліни та нові мови, виказувалися думки щодо оновлення методів викладання, зближення навчання з природою, з життям у всіх їх проявах шляхом введення дітей у світ реальних процесів і речей, зміни самої форми засвоєння дітьми шкільних знань, що мали б бути здебільшого результатом самостійного життєвого досвіду, безпосереднього спостереження за природою, її явищами під керівництвом наставника. Нові реалії часу спонукали до змін у самій організації середньої школи, її реформування шляхом пристосування до потреб життя у повній його багатогранності.

Діяльність асоціації щодо поширення технічної освіти складалася з зусиль приватних осіб та місцевих її осередків. Центральний уряд не прагнув підкорити або жорстко спрямувати цей рух, а обмежувався лише тим, що слідкував за його, діями та вносив відповідні зміни у законодавство. Ці зміни в першу чергу стосувалися поліпшення роботи початкової школи, як базису для подальшого оволодіння основами технічної освіти. Про початкову освіту, як необхідну умову розвитку технічної освіти, неодноразово висловлювалися і лідери асоціації.

Так, на зібранні у м. Манчестері 29 листопада 1887 р. Томас Гекслі у своїй промові зупинився на проблемах розвитку технічної освіти. Він підкреслив, що важко досягти зрушень у розвитку технічної освіти, якщо серед населення не буде поширена гарно організована загальна початкова освіта. Він підкреслив важливість навчання малюванню та кресленню, обов'язковість системного викладання предметів у початковій школі, серед яких мають обов'язково бути й природничі, як перші кроки на шляху до поширення у народ технічної освіти. Доповідач також звернув увагу на тісний зв'язок технічної та природничо-наукової освіти.

Томас Гекслі - це один з прикладів великого вченого, який піднявся до вершин науки, здебільшого, завдяки самоосвіті. Він поєднав у собі глибокі знання спеціаліста з любов'ю до громадської діяльності. Т. Гекслі користувався авторитетом не лише в Англії, але й далеко за її межами. Він брав активну участь в організації народної освіти у Лондоні, в обговоренні та сприянні прийняттю закону Форстера 1870 про загальну народну освіту, був членом Лондонського шкільного комітету, активним членом асоціації.

Гекслі був прихильником системи денних та вечірніх класів або курсів, заснованих для тієї частини населення, для якої ціна за навчання у ремісничих школах була зовеликою або таке

навчання було недоступним через необхідність працювати, щоб забезпечити своє прожиття. Найкращою організацією шкіл, які б готували майбутніх робітників, він вбачав такі, що були створені при фабриках, власники яких були зацікавлені в тому, щоб навчання у таких школах носило суто практичний характер, з перевагою поступового переходу учнів у статус фабричних робітників. Хоча подібні школи у той час були досить поширеними, ними, через свою бідність, не могла скористатися більшість населення. Альтернативою могли б виступити вечірні класи для тих, хто вдень працював, а ввечері міг приділяти час навчанню. Користь таких вечірніх класів полягала у тому, що вони надавали тим, хто в цьому потребував, необхідні технічні знання, збільшували продуктивність та вмотивованість професійної праці. Заснування таких закладів мало, на його думку, бути повністю покладено на приватну ініціативу. Також Гекслі пропонував надавати кожній окремій території, де була розвинута певна галузь промисловості, можливість самостійно вирішувати власні потреби та знаходити засоби їх реалізації за рахунок самооподаткування на користь організації такої технічної освіти, яка б повністю відповідала запитам місцевості. Його турбували й питання умов праці й життя робітників. Він говорив: «...Висловлюю своє щире побажання, щоб усі, хто залучений до справи розвитку технічної освіти, піклувалися у той же час і про те, щоб умови промислового життя були такими, щоб фізична енергія робітників могла б завжди залишатися на відповідному рівні, щоб можлива була турбота про їх моральний розвиток, щоб життя народу освітлювалося іноді променями надії та задоволення, а похилий вік не приносив би лише одні хвороби та страждання» [4, с.34].

Тобто, технічний процес, розвиток освіти, нова якість робочої сили, яка вимагалася, не приводили автоматично до подолання бідності. В Англії, як і в інших країнах, власників, насамперед, цікавили прибутки, і вони особливо не переймалися рівнем життя своїх робітників. Однак такий підхід в Англії стримувався не лише розвитком робітничого руху за свої права, але й певною мірою діяльною та розвинутою громадською думкою та ініціативою, розвинутим відчуттям у частини англійської еліти обов'язку, усвідомленням нею своїх зобов'язань перед суспільством, доказом чого, зокрема, була порівняно значна кількість осіб, які присвячували свої сили філантропії.

Так, манчестерський фабрикант Е. Байері вклав 100 тис. ф. ст. на розвиток Оуенського коледжу у м. Манчестері. Він представляв собою навчальний заклад з досить широким та різноманітним курсом та поділявся на три відділення: класичне, реальне та відділення з вивченням природничих наук. У цьому закладі на всіх трьох відділеннях змістовно навчали математичним та природничим наукам.

Школа також надавала можливість вивчати теоретичне та виробниче малювання та креслення. Фабрикант та філантроп Дж. Мейсон витратив більше 2,5 млн. ф. ст. на облаштування добродійних закладів та заснував за свої кошти природничо-науковий та технічний навчальний заклад - Мейсонський коледж у м. Бірмінгемі. Філантроп Е. Бакстер значно сприяла приватними внесками заснуванню університетського Дандіського коледжу у м. Данді, де сумісно навчалися обидві статі. Фабрикант Престон зробив добродійний внесок у розмірі 300 тис. ф. ст. на заснування бібліотеки, музею та навчального закладу, де учні отримували знання з літератури, мистецтва, природничих та технічних дисциплін. Фабрикант Дж. Уитуорс активно сприяв розвитку машинобудування, надавав можливість обдарованим молодим людям, в першу чергу своїм найбільш здібним робітникам, отримати гарну технічну освіту поряд з практичним умінням, яке вони набували на виробництві. Він оплачував їхнє навчання у навчальних закладах.

Факти свідчать, що багато з добродійних приватних коштів йшло на заснування й облаштування середніх навчальних закладів нового типу, так званих сучасних шкіл, де викладалися технічні науки, як, наприклад, Манчестерська граматична школа, реальна школа у Бредфорді, навчальний заклад Аллена Глена у Глазго. В навчальних планах шкіл нового типу багато уваги приділялося викладанню природничих дисциплін, сучасних мов та особливо математиці [4, с.65-67]. Ці приклади свідчили наскільки поширеним був дух філантропії в англійському суспільстві, наскільки діяльною та розвинутою була суспільна думка, наскільки потужним був вплив громадськості на розвиток технічної освіти в Англії.

Під впливом активної діяльності приватних осіб та громадських організацій, після ретельного огляду висновків та рекомендацій Королівської комісії уряд Англії прийняв перший законодавчий акт про технічну та комерційну освіту у 1839 р. Роль центрального уряду у контролі за виконанням цього закону полягала у тому, що він слідкував за правильним тлумаченням та використанням місцевими закладами законів про технічну освіту та допомагав місцевим органам самоврядування та окремим приватним та громадським навчальним закладам шляхом надання їм грошових субсидій на викладання ремісничої майстерності та природничо-наукових предметів, які мали більш-менш пряме відношення до технічної освіти.

З позицій сьогодення рівень громадської ініціативи і ефективність уряду в розвитку технічної освіти в Англії наприкінці XIX ст. можуть виглядати не дуже вагомими й переконливими, але слід пам'ятати, що вони робили лише перші кроки у цьому напрямку. Попереду була велика еволюційна напружена робота.

Проте, не може не вражати енергія й ентузіазм, з яким громадськість бралася за вирішення цих нагальних питань, небайдужість суспільства до розвитку технічної освіти, наполегливість, з якою воно долало перешкоди, і досягнутий ними кінцевий результат, який можна спостерігати зараз, на початку XXI ст.

## ДЖЕРЕЛА

1. Иолли Л. Народное образование в разных странах Европы / Л. Иолли; пер. с нем. А. Санина. - С.-Пб: Книгоизд-во О. Н. Поповой, 1900. - 192 с.
2. Левассер Э. Народное образование в цивилизованных странах / Э. Левассер - С.-Пб: Типогр. И. М. Комелова, Б. Подьяченская, № 17-31, издание О.Н. Поповой, 1898. - 264 с.
3. Леклерк М. Воспитание и общество в Англии / Макс Леклерк; пер. с нем. М.А. Шмимаревой. - С.-Пб: Изд. т-во «Знание», 1899. - 516 с.
4. Мижув П.Г. Взгляды и деятельность Национальной ассоциации для распространения технического и реформы среднего образования в Англии / П.Г. Мижув - С.-Пб: Изд. ред. журн. «Техническое образование», 1897.-80 с.
5. Мижув П. Г. Очерк развития и современного состояния народного образования в Англии / П.Г. Мижув - С.-Пб: Б-ка П. Галагана, 1896. - 62 с.
6. Мижув П. Г. Очерк развития и современного состояния среднего образования в Англии / П.Г. Мижув - С.-Пб: Типогр. И. Н. Скороходова, 1898. - 64 с.

*The article reveals the prominent role of the public to further the development of technical education in England. It shows the active impact of public thought on the English government in solving the educational problems at the end of the XIX century. It also demonstrates the deep interest and active enthusiasm of the progressive part of the English elite in forming the educated society.*

**Key-words:** *technical education, the role of the public opinion, philanthropy and charity of private persons.*